

perheiden tilanteista tuomalla esiin muun muassa järjestelmien tuottamaa epätasa-arvoa sekä niiden edelleen ylläpitämiä sukupuolirooleja perheiden vastuissa, kuten Takayuki Sasakin sekä Johanna Närven, Minna Salmen ja Johanna Lammi-Taskulan tutkimukset tuovat esille. Toisaalta on tärkeää ymmärtää mitä paikallisesti tapahtuu. Tähän esimerkiksi Zsuzsa Millei ja Jannelle Gallagher tarttuvat tuomalla yhden päiväkodin tasolla autoetnografian kautta ymmärrystä siihen, mitä kansalliset varhaiskasvatusta koskevat päätökset tarkoittavat käytännön arjessa. Michel Vanderbroeck ja Katrien Van Laere puolestaan avaavat haastattelujen avulla maahanmuuttajataustaisten vanhempien näkökulmia hoidosta ja kasvatuksesta. Arianne Lazzari ja Lucia Balduzzi ottavat toimintatutkimuksellisen lähestymistavan, jossa varhaiskasvatuksen työntekijät kehittävät omaa työtään yhteiskunnallisten muutosten äärellä toimijoina yhteisöissä ja asuinalueilla, eivätkä vain päätösten kohteina. Globaalit trendit näkyvät, mutta tulevat tulkituiksi paikallisella tasolla eri tavoin.

Teos tempaa mukaansa tällaisen lapsuutta ja varhaiskasvatusta tutkivan tutkijan kuten allekirjoittanut, kuitenkin herättäen myös jatkokysymyksen: mitä kasvatuksen tasa-arvoisuus ja yhdenvertainen pääsy merkitsevät varhaiskasvatuspalveluiden

pääkäyttäjille, lapsille itselleen? Tulisi kysyä myös lapsilta ja kuunnella heitä oman elämänsä asiantuntijoina. Toimittajat nostavatkin loppuluvussaan esille äärimmäisen tärkeän näkökulman: millaiset tasa-arvoon liittyvät asiat nousisivat esille, jos tarkastelun kohteena olisikin lapsen elämä tässä ja nyt? Tässä tullaan sosiologian kannalta tärkeään käsitteelliseen jännitteeseen. Nähdäänkö lapset tulevina (*becoming*) vai olevina (*being*)? Kasvatuksen ja koulutuksen yhteiskunnallisessa tarkastelussa usein painopisteenä on tulevaisuus ja se, millaiseksi yhteiskunnan jäseniksi lapset halutaan kasvattaa. Kuitenkin varhaiskasvatuksen yhteiskunnalliset päätökset eletään todeksi päiväkotien ja muiden varhaiskasvatusta järjestävien tahojen arjessa, lasten ja aikuisten kohtaamisissa naulakoilla ja hiekkalaatikoilla. Ehkäpä teos saa jatkoa tästä näkökulmasta.

Teos tuo laajan ja tarpeellisen näkökulman varhaiskasvatuksen yhteiskunnalliseen tutkimukseen, ja sitä voi suositella hyvinkin käsiteltäväksi esimerkiksi varhaiskasvatuksen opiskelijoiden koulutuksessa. Kehityopsykologisten ja pedagogiikkaan painottuvien tulokulmien rinnalle tarvitaan vahvaa yhteiskunnallista ja koulutuspoliittista tutkimusta sekä ymmärrystä varhaiskasvatuksesta ja sen merkityksestä osana koulutusjärjes-

telmiä niin paikallisesti kuin globaalistikin. Teoksen kautta avautuu näkymiä varhaiskasvatuksen järjestelmien moninaisuuteen: siihen, millaiset asiat ja tahot vaikuttavat palveluiden järjestämiseen ja millaista tasa-arvoisuutta varhaiskasvatuksessa tuotetaan. Universaali, yhdenvertainen pääsy varhaiskasvatukseen ei yksinään esimerkiksi vähennä sukupuolten välistä epätasa-arvoa tai vahvista vähemmistöjen oikeuksia, vaan se on yksi osa niitä yhteiskunnallisia rakenteita, joissa tasa-arvo tulee tuotetuksi ja eletyksi päivittäin. Teos osoittaa tarpeen poliittisten päätösten ja varhaiskasvatusarjen käytänteiden yhteyksien kriittiselle tarkastelulle ja järjestelmien (epä)tasa-arvoa tuottaville mekanismeille, jotta voidaan piirtää suuntaviivoja tulevaisuuteen.

Jaana Juutinen

Spekulaatio postfordistisen elämän ytimenä

Lisa Adkins: *The Time of Money*. Stanford: Stanford University Press, 2018, 240 s. ISBN 9781503607101

Tarinaa uusliberalismista silkkanä markkinafundamentalismina tai kiiluvasilmäisenä val-

tiovastaisuutena on haastettu viime aikoina kiitettävästi. Moni tutkija on argumentoinut, että uusliberalismia (jonka synty-mäpaikan ja -ajan voi paikantaa yhtä lailla maailmansotien väli-seen Eurooppaan kuin 1970- ja 1980-lukujen angloamerikkalai-seen maailmaan) kannattaa lä-hestyä pikemminkin aatehisto-riallisena traditiona, joka pyrki liberalismiin uudelleenmuotoi-luun 1900-luvun alun suurten poliittisten ja taloudellisten myllerryksien tuiskeessa.

1900-luvun alussa liberalismi oli kriisissä ja liberaalit niin poliittisia kuin intellektuaali-akiin altavastaaajia. Ensimmäinen maailmansota romutti klassisen liberalismiin ajatuksen vapaakaupan ja rauhan koh-talonyhteydestä. Suuri lama, Neuvostoliiton nousu ja key-nesiläisen makrotalousteorian suosio puolestaan pönkittivät ajatusta, jonka mukaan valtio ja sen palveluksessa työsken-televät teknokraatit voivat koh-dentaa taloudellisia resursseja tehokkaammin kuin vapaat markkinat ja inhimillisen käsi-tyskyvyn tuolla puolen liikkuvat hintasignaalit. Demokraattisten oikeuksien leviäminen entistä suuremmalle ihmismäärälle teki samaan aikaan valtiosta ja taloudesta poliittisten kamp-pailujen kohteita ja haastoi ajatuksen globaalien markkina-talouden luonnollisesti määrit-tävästä työnjaosta.

Uusliberaali reaktio ei kuiten-kaan ollut vetäytyminen Karl Polanyinkin *Suuressa murrok-sessa* (2016 [1944]) kuvaamaan 1800-lukulaiseen *laissez-faire*-liberalismiin. Klassisen libera-lismin romahduksesta viisas-tuneina uusliberaalit näkivät itsenäisen, vahvan ja demo-kraattisilta vaatimuksilta riittä-vässä määrin eristetyin valtion kilpailullisten markkinoiden ehtona ja takaajana. Vapaita markkinoita ei ole ilman vah-vaa valtiota, joka puuttuu tar-vittaessa taloudellisen vallan epäterveisiin keskittyisiin ja sosiaalipolitiikan keinoin aut-taa markkinatalouden terävim-piin kulmiin itsensä satuttavat ihmiset takaisin markkinoille. Aktiivisen markkinapoliisin otteesta vapautetut markkinat sen sijaan tuhoavat oman pe-rustansa ja legitimizeettinsä, mikä johtaa vapaan yhteiskun-nan tuhoon ja joko fasismina tai sosialismina materialisoituvaan kollektivismiin. Toisaalta Quinn Slobodian kirjoittaa kirjassaan *Globalists* (2018), miten osa uusliberaaleista näki kansain-väliset kauppasopimukset ja EU:n kaltaiset ylikansalliset yhteenliittymät keinona epäpo-litisoida talouden ja kansainvä-lisen kaupan sfäärit kansallisen tason poliittisten intohimojen ulottumattomiin.

Niin ikään tervetulleita ovat olleet puheenvuorot, joissa on haastettu ajatusta uuslibera-

lismista silkkana taloudellisen uusjaon kysymyksenä. David Harvey näkee uusliberalismin luokkahyökkäyksenä, joka iski toisen maailmansodan jälkeis-tä keynesiläistä kompromissia kohtaan. Michel Foucault'n kuulu analyysi amerikkalaisesta uusliberalismista puolestaan nostaa esiin Gary Beckerin kal-taiset ekonomistit, jotka käyt-tivät moraalista kannoista puhdistettua kustannus-hyöty-mallia sosiaalisten ilmiöiden analyysissä – olipa kyse sitten kriminaalipolitiikan tai avioliit-tojen taloustieteellisestä tarkas-telusta. Tällaisessa tulkinnessa uusliberalismi esiintyy arvo-neutraalina ekonomismina, joka ei suosi yhtä elämäntapaa toisen kustannuksella, vaan antaa kaikkien kukkien kukkia markkinaehtoisesti.

Melinda Cooperin teoksessaan *Family Values* (2017) esittämä analyysi fordistisen kapitalis-min perhemallin kriisistä kui-tenkin haastaa näkemyksen uusliberalismista normatiivisuudelle allergisoituneena numeronmurskaamisena. Toi-sen maailmansodan jälkeisen Pohjois-Amerikan keynesiläis-fordistinen perhemalli, jossa ammattiliittoon järjestäytyneet valkoinen mieselättäjä tienasi heteronormatiivisen perheen elättämiseen riittänyttä palkkaa, näyttäytyy Cooperille tietyt luok-ka-, rotu- ja seksuaalihierarkiat betonoineena järjestelyinä. Täy-

sivaltainen pääsy sosiaalisten oikeuksien ja säännellyn palkkatyön piiriin oli varattu tehtaassa puurtaneelle valkoiselle miestyöntekijälle. Fordistinen perhe normalisoi sukupuolihierarkioita valkoisen kodin piirissä ja sysäsi samalla mustat miehet työmarkkinoiden alempaan kastiin, järjestäytymättömille työmarkkinoille, joilla ei nautittu liittojen neuvottelemista eduista tai mieselättäjyyden mukana tulleesta sosiaalisesta arvonannosta. Mustille naisille järjestely puolestaan tarjosi usein joko maataloustyötä tai hoivatehtäviä valkoisen kotitalouden palveluksessa.

Niin feministit kuin hyvinvointipalveluiden lisäämistä vaatineet aktivistitkin puhuivat 1960-luvulta lähtien sosiaalisten oikeuksien piirin laajentamisen puolesta. Vaatimus, että hyvinvointipalveluiden saatavuus tulisi irrottaa fordismen rotu- ja seksuaalihierarkioista, kuitenkin kauhistutti niin uus-konservatiivista liikettä kuin uusliberaaleja ekonomistejakin. Uusliberaaleja huolesti eritoten, että julkisten hyvinvointipalveluiden laajentaminen normatiivisen perhemallin ulkopuolelle lisäisi esimerkiksi yksinhuoltajuuden kaltaisia tulonsiirtoriippuvuuden muotoja ja muodostaisi näin kohtuuttoman taakan julkiselle taloudelle. Vastauksena hyvinvointipalveluiden vahvemman

universaaliuden vaatimukseen uusliberaalit korostivat perheen roolia yksityisen sosiaaliturvan muotona. Vuosisatoja vanhaa köyhäinlakitraditiota mukaillen uusliberaali perhepolitiikka alkoi korostaa perheen vastuuta esimerkiksi perheenjäsenten tai puolison epänormatiivisen seksuaalisen käytöksen taloudellisista kustannuksista.

Vaikka fordistinen perhemalli on kriisiytynyt muun muassa ammattiliittojen heikkenemisen ja yhdysvaltalaisen teollisuustyön rapautumisen seurauksena, ei yksityisen perheen talous- ja sosiaalipoliittinen merkitys ole kutistunut. Cooper päinvastoin kirjoittaa, että esimerkiksi demokraattipresidentti Bill Clintonin kaudella tehty leikkaukset julkisiin hyvinvointipalveluihin ovat kasvattaneet perheen roolia kasvavassa määrin yksityiseen velkaantumiseen ja perittyyn varallisuuteen perustuvan sosiaalipoliittikan tukirankana. Samaa tarinaa kertoo Thomas Piketty tuttu analyysi siitä, miten varallisuuserot länsimaissa ovat kasvaneet 1800-lukulaisiin mittoihin.

Sosiologi Lisa Adkinsin *The Time of Money* tarkastelee niin ikään keynesiläisen kompromissikapitalismin kriisiä ja tuon kriisin erilaisia heijastusvaikutuksia. Adkinsin analyysin ytimessä on tosin uusliberalismin sijasta spekulatiivisen elämän ytimeen.

kinoiden toiminnan kuvaamiseen varattu spekulatiivisen elämän ytimeen laajenee Adkinsin analyysissä linssiksi, jonka läpi post-fordistista kapitalismia tarkastellaan. Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä globaalitalouden rahavirtoja säännelleen Bretton Woods-järjestelmän purkautuminen ja rahoitusmarkkinoiden deregulaatio eivät ole vaikuttaneet ainoastaan kansallisvaltioiden makrotaloudelliseen asemaan, vaan systeemimurros on pakkottanut spekulatiivisen elämän logiikan sosiaalisen elämän ytimeen.

Kun kapitalismin vakauttajat ammattiliittojen takaamasta ansiotulojen kasvusta rahoitusmarkkinoiden sääntelyinstrumentteihin ovat purkautuneet, nousee ihmiselämän keskeiseksi logiikaksi potentiaalisiin rahoitusmarkkinatuottoihin suuntautuva spekulatio. Kun palkat ovat laahanneet tuottavuuskehityksen perässä 1970-luvulta alkaen, on rapautuvia ansiotuloja paikattava yksityisellä velkaantumisen avulla. Seksuaalipoliittikan tasolla kehitys on eittäimättä romuttanut kapitalismin mieselättäjämallin mutta temmannut samalla myös naiset mukaan entistä epävarmemmille työmarkkinoille. Adkins kirjoittaa, miten yksin kotitöihin suuntautuneen kotitöiden hahmon tilalla on kotitalouden raha-asioita ja spekulatiivista velkatilannetta hallinnoiva naisyritystäjä. Läntisten

kotitalouksien entistä suurempi riippuvaisuus niin miehen kuin naisenkin palkoista on toisaalta tuonut globaalitalouteen uudenlaisia sukupuoli- ja etnisiä hierarkioita, kun kehittyvien talouksien naiset toimivat entistä yrittäjämäisemmän länsimaisen perheen pienipalkkaisina kotiapulaisina.

Cooperin tavoin Adkins kutsuu poliittisen talouden ja feministisen taloustieteen tutkijoita analysoimaan sitä, millaisia sukupuolittuneita ja rodullistettuja hierakoita kapitalismi kulloisessakin kehitysvaiheessaan luo. Adkins koettelee kiinnostavasti esimerkiksi sitä feministisen kritiikin haaraa, jossa muistutettiin vuoden 2008 finanssikriisiä seuranneen talouspolitiikan sukupuolittuneista vaikutuksista. Tuolloin analysoitiin, miten julkisen talouden menokuri koetteli eritoten julkisella sektorilla työkennelleitä matalapalkkaisia naisia. Näin ollen moni feministi näki talouskuripolitiikan jonkinlaisena 1950-lukulaisen kotiäitiyhdistyksen paluuna. Adkins kuitenkin muistuttaa, miten tärkeää on nojata intuitiivisten polvilumpioreaktioiden sijasta ajalliset erityispiirteet huomioivaan analyysiin. On tärkeä muistaa, että finanssikriisin jälkimainingeissa ei tietenkään ole olemassa mitään 1950-luvun yhteiskuntaa, johon palata, vaan kriittisen feminis-

tisen analyysin on otettava huomioon post-fordistiselle spekulatiiviselle kapitalismille ominaiset luokka- ja sukupuolihierarkiat.

Time of Money on suositeltavaa luettavaa niille, jotka ovat kiinnostuneet makrotason kapitalismianalyysin ja ihmiselämän arkitasolle laskeutuvan poliittisen talouden tutkimuksen yhteenkietoutuneisuudesta. Se on samalla muistutus siitä, miten tärkeää on kuljettaa luokka- ja talousanalyysin rinnalla muun muassa sukupuolen analyysia. Kapitalismi luo aina omat sukupuolittuneet hierarkiansa, ja toisaalta ilman luokan käsitteitä feministinen analyysi yltää korkeintaan puolitiehen.

Timo Harjuniemi

Työasenteet – kehitystä työelämään työn merkityksellisemmäksi kokemisesta?

Bengt Furåker & Kristina Håkansson: *Work Orientations: Theoretical Perspectives and Empirical Findings*. New York: Routledge, 2020, 252 s. ISBN 9781351121149

Göteborgin yliopiston sosiologian ja työtieteen laitoksen

professorit Bengt Furåker ja Kristina Håkansson ovat hiljattain toimittaneet kattavan kokoomateoksen, jonka pyrkimyksenä on laajentaa käsityksiä työasenteista. Sen ydinkäsitteenä on, onko ihmisten työkeskeisyydessä ja -asenteissa sekä työhön sitoutumisessa tapahtunut muutoksia. Kirjassa pureudutaan kolmentoista tutkijan voimin monipuolisesti työllisyyteen, työorientaatioihin ja työtyytyväisyyteen tarkastellen kansainvälisesti viimeisten vuosikymmenien ajalta muun muassa ammatin, koulutuksen, iän ja sukupuolen vaikutuksia. Tutkijoista kymmenen on sosiologeja ja kolme työelämäntieteen, työpsykologian ja kauppatieteiden tutkimusaloilta.

Furåker ja Håkansson perustelevat työasenteiden tutkimuksen tärkeyttä työskentelyolosuhteiden kehitysmahdollisuuksien parantamisella. Palkkatyö on välttämätön elementti kehittyneessä kapitalismissa, ja työn tutkimus antaa tarvittavia eväitä kehitykselle. Työ määritellään kirjassa pelkästään palkkatyönä, josta on paljon tilastotietoa kansainvälisesti yhteneväisin kriteerein. Ihmisten korkea työmoraali mielletään helposti pelkästään positiiviseksi asiaksi. Kuitenkaan näin ei tule ajatella varauksetta, sillä esimerkiksi liiallisella työn tekemisellä tai työstä koituvilla päästöillä voi olla haitallisia vaikutuksia ihmisiin ja ympäristöön.